

Zalatnay István*

Budapest

A Heidelbergi Káté szerkezete és annak magyar református olvasata 1948-ban és 2013-ban

The Structure of the Heidelberg Catechism and Its Hungarian
Reading in 1948 and 2013. Abstract

The first from the altogether three parts essay offers an analysis of the structure and inner logical dynamism of the Heidelberg Catechism, the symbolic document of the Reformed church. The analysis demonstrates in a series of four concentric circles, how each of these represents a certain historically verifiable perception of the Christian faith. The first and one represents an individualistic approach, understood as the key concept of the then beginning modernity, based on the soteriological logic of *my* sin, *my* salvation and *my* gratefulness. The second one introduces the essence of the theological “correction” by the Reformation, emphasising grace and faith as the determining factors. The third one is the Apostolic Creed with its clear Trinitarian, ie. theological and ontological structure. The fourth one is a simple presentation of the core of the holy history, the Christ-event. The paper understands the Catechism as a grandiose attempt to lead the individually centred man back to God on a road beginning from the first and outermost circle to the last one, so to say to the feet of Christ.

As the greatest part of the Reformed hymn book follows in its structure the Catechism, a statistical analysis can be made comparing the number of questions respectively that of the hymns belonging to the main theological themes. The outcome of the analysis is that the hymns in the hymn book increase in number as we approach from outside towards the centre, the innermost circle (the span is from a minimum one hymn to one question to a maximum of more than 10 hymns to one question). This is understood by the author of the article as the consequence of a congenial theological instinct, due to which we may speak of a *Heidelbergian hymn book*.

The third part of the paper seeks to compare the statistical data in the material of the hymn book with its usage in current church practice. Although no empirical research in this field has been conducted, a fundamental and shocking statement can be made based on the experience of anybody who is familiar with the current practice of the church:

* Zalatnay István (Budapest, 1960) református lelkész Budapesten végezte teológiai és filozófiai tanulmányait. 1984–85-ben Genfben volt ösztöndíjas. Segéd- és beosztott lelkészi éveit követően, az Antall-kormány alatt kormányfőtanácsosként, majd a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnökhelyetteseként dolgozott. 1995-től a Királyhágómelléki Ref. Egyházkerülethez tartozó budapesti Erdélyi Gyülekezet lelkésze. Filozófiai doktorátust 2004-ben szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. A Pápai Református Teológián tanított 2003–2011 között óraadóként, docensként, majd rektorhelyettesként. Fő érdeklődési területe a liturgia-elmélet és az ahhoz kapcsolódó filozófiai és logikai kérdések.

hymns belonging to the outermost circle are by far the most “popular” ones, i.e. the hymns expressing the most individualistic approach to Christian faith. This means that while the dynamism of the hymn book itself follows the structure of the Catechism, its practical use goes in the diametrically opposite direction: it leads away from the centre to the outer circles. Thereby we must speak about an *anti-Heidelbergian usage of a Heidelbergian hymn book*.

Keywords: the structure of the Heidelberg Catechism, Hungarian Reformed Hymn Book, anti-Heidelbergian usage of a Heidelbergian hymn book.

Előadásomban három témáról szeretnék beszélni: a Heidelberi Káté (HK) szerkezetéről, azután arról, hogy ez miként érvényesül az 1948-as Énekeskönyv struktúrájában, és végül ennek az Énekeskönyvnek a tényleges használatáról. Előljáróban annyit jegyeznek meg, hogy az előadásban a káté most elkészült, új fordítását fogom használni; ugyanakkor nem támaszkodom a Fekete Károly által írt kommentárra, amelyet még nem volt lehetőségem át tanulmányozni, és azt hiszem egyébként, hogy a három jelzett témából az elsőt éppen csak érinti, a másik kettővel pedig természetesen nem foglalkozik.

I. A Heidelbergi Káté szerkezete

A magyar reformátusság legfontosabb hitvallási iratával, a HK-val kapcsolatban alapvető, a konfirmandusoknak is tanított tény, hogy ez három részre tagolódik, amelyet maga a Heidelbergi Káté 2. kérdése is mintegy „tartalomjegyzék-ként” szögez le. Ahhoz, hogy boldogul élhessek és halhassak a Krisztusban elnyerhető vigasztalással, három dolgot kell tudnom: 1. milyen súlyos az én bűnöm és nyomorúságom; 2. miképpen szabadít meg Isten a bűnből és nyomorúságból; 3. és milyen hálaival tartozom Istennek a szabadításért. Ebben a szerkezetben általában a három nagy teológiai téma megnevezését szoktuk fontosnak tartani: bűn – szabadulás – hála. Ennek a hármas felosztásnak nyilvánvalóan van bibliai megalapozottsága; gondoljunk különösen az 50. zsoltárra. Az sem vonható kétségbe, hogy lehetséges – bár természetesen nem egyedüli, sőt a reformáció korának más hitvallásaiban sem használatos – felosztása ez a keresztyén hittanításnak.

Van azonban ennek a mondatnak egy másik, legalább ilyen fontos jellemzője: az „-m” birtokjelek a szavak végén. Merthogy a szöveg azt mondja, hogy mindez *érvelem* történik. Nem általában az emberrel, hanem *velem*, egyes szám első személyben. Ugyanis ez a kiindulópont. Hiszen már a „tartalomjegyzék” előtti legelső kérdésben, az egész káté tulajdonképpeni tárgyának megnevezésében is ezzel találkozunk: Mi életedben és halálodban egyetlen vigasztalásod? Neked, individuálisan. Ez a kiindulópont elég kínos a kommentátorok számára. Meg is próbálják kimagyarázni. Gyakran utalnak arra, hogy mit ír a káté – másutt, később. Ez azonban nem érvényteleníti azt, ami itt és éppen az első két kérdésben jelenik meg.

E rész értelmezését egy igen elterjedt, más vonatkozásban is gyakori tévedés is befolyásolja. Általában azzal a „vádval” szemben szokták védelmezni a kátét, mintha az antropocentrikus lenne. Itt azonban nem antropocentrizmusról, hanem inviduum-központúságról van szó. A kettő között nagyon nagy a különbség. Antropocentrikusak az antik görögök voltak: az ember, az emberi jelenség érdekelte őket szenvedélyesen, sőt ahhoz, annak alapján mérték minden mást. Hogyan is írja Szophoklész?

*Sok van, mi csodálatos,
de az embernél nincs semmi csodálatosabb,
Ő az, ki a szürke tengeren átkél,
A téli viharban
Örvénylő habokon,
S Gaiát a magasztos istennőt
Zaklatja a meg-megújulót
Évről évre az imbohógó ekevassal,
Fölszántva lovával a földet.¹*

Ez antropocentrikusság. Az inviduum-központúság más. Azzal Nyugaton találkozunk: először Augusztinusznál, akit – úgymond – semmi más nem érdekel, mint Isten és az ő lelkének kapcsolata. Nyilvánvaló és kimagyarázhatatlan tehát, hogy a Heidelbergi Káté ez utóbbi örököse. Kiindulópontja szintiszta inviduum-központúság. Ahogy az egész nyugati kultúra újkoráé. Arról az inviduum-központú világfelfogásról van szó, amely leváltotta a középkor Isten-központú felfogását. Arról az individualizmusról, amely gyönyörűséges és szörnyűséges jelenségeket produkált a reneszánsz világában: zseniális művészeket, szörnyeteg, kalandor zsoldosvezéreket és fejedelmeket. Michelangelót meg Tizianót és Cesare Borgiát meg Machiavellit. És arról az inviduum-központúságról van szó, amely zseniális filozófiai megalapozást, illetve bizonyos értelemben betetőződést nyert Descartesban, aki minden ismeret alapjává tette az *egót*, szemben a korábbival, a *theoszszal*.

A HK nem fogalmazódhatott volna meg egy-két évszázaddal korábban, csak akkor, az újkor termékeként, s a kiindulópont az emberi ÉN. Ez határozza meg a káté szerkezetét. Igen, az első szinten. Innen azonban tovább kell lépünk, ha annak mélyére akarunk hatolni. Mivel a szerkezet további rétegeit is megpróbáljuk kibontani, hogy ezzel az előadás második részét is előkészítsük, célszerű és szemléletes, ha felírom a táblára, hogy hány kérdés tartozik a szerkezet egyes szintjeihez, illetve témáihoz.

Itt előljáróban meg kell jegyezmem, hogy a HK – második kiadástól kezdve – 129 kérdését különbözőképpen osztották részekre az idők során. Egyrészt beosztották 52 úrnapjára, aminek nyilvánvalóan kateketikai okai voltak és kevés köze van a káté íróinak eredeti tartalmi szándékaihoz. Másrészt a kátét fejezetekre is bontották. Bár vannak kisebb eltérések különböző kiadások ilyen fejezetre bon-

¹ Szophoklész: *Antigoné*. (Szophoklész: *Antigoné. Oidípusz király*. Ford. Trencsényi Waldapfel Imre. Talentum Kiadó, Budapest 1999.)

tásai között, a szöveg annyira világos és logikus, hogy lényeges eltérésekről nemigen lehet beszélni. Így megtehetem, hogy – elővételezve a 1948-as énekeskönyv 19 fejezetcímét – eszerint beszéljek az egyes tartalmi egységekről. Az ettől való eltérést a megfelelő helyen külön fogom jelezni, és majd feltüntetem abban a nagy táblázatban, amely a káté teljes szerkezetét hivatott bemutatni.

Ha tehát az első, a fő szerkezetet nézzük, azt látjuk, hogy 12 kérdés tartozik a nyomorúság témájához, 73 a megváltásához és 42 a háléhoz. A következő, fontos megfigyelésünk az lehet, hogy a második – a hátról a legfontosabb és a legbővebb – téma az, amely maga is egyértelmű, szigorú belső szerkezettel bír. Oly módon, hogy szintén három részre tagolódik: az első ebből – itt összevonok két fejezetcímét – az ember megváltásáról és az igaz hitről szól; ehhez tartozik 12 kérdés. A második pedig a Credo, az Apostoli Hitvallás magyarázata 34 kérdésben. Ezt követi egy harmadik rész, a kegyelemből hit által való megigazulásról 6 kérdésben, amelyhez csatlakozik a sákramentumokról szóló rész, amelyről 21 kérdés szól. Ezt a szerkezetet nézve hamar föltűnhet, hogy a közös keresztyén hit alapjának, a Credónak kifejtését mintegy körülvesszi, keretbe foglalja két olyan téma, amelyben a reformáció korának legfontosabb teológiai hangsúlya jelenik meg: a megváltás és hit, illetve a megigazulás és hit. Ezek azok a témák, amelyeknek ölében, szívében helyezkedik el az a hittartalom, amelyhez a reformáció visszatérni kívánt. Így tehát azt mondhatjuk, hogy az első szintű, az újkor gondolkozásának kiindulópontját elfogadó, individualista világképet megtestesítő szerkezeten belül megjelenik egy másik, amelynek lényege a reformáció alapvető teológiai látása és célja: a szoteriológia helyes fölfogásán keresztül helyreállítani a keresztyén hit alapját, a Hitvallást. E két szintet tehát érdemes külön föltüntetve és nevesítve fölvinnünk a táblára, hogy ezzel is azt érzékeltessük: miként íratik az első kör belsőjébe egy másik kör a koncentrikus körök másodikként.

A Credo struktúrájának felrajzolásánál már könnyű helyzetben vagyunk: ez nyilvánvalóan a trinitastant követi, a HK esetében annyi kiegészítéssel, hogy az egész elé 2 kérdés kerül, amely magára a szentháromságtanra vonatkozik, és ezt követi majd 3 kérdés az Atyaistenre, 34 a Fiúistenre és 5 a Szentlélekistenre vonatkozóan. Meg kell jegyeznünk, hogy ezek az arányok a Credo arányait is tükrözik, és pedig a Fiúistenre vonatkozó tanítás túlsúlyával. Ez pedig nem más, mint a HK harmadik szintű struktúrája, avagy a harmadik koncentrikus kör. Az pedig nyilvánvaló, hogy ebben már nem az újkor gondolkozása, nem is a reformáció sajátos teológiai korrektívuma jelenik meg paradigmaként, hanem az a teológiai rendszer, amely az első négy keresztyén évszázad eredményeként fogalmazódott meg, és a mai napig minden nagyobb keresztyén hagyomány közös alapját jelenti. Vagyis: míg az első szinttől a másodikhoz lépve, mintegy bemegyünk az újkori világból a reformáció korának templomába, a másodikiktól a harmadikhoz lépve, visszamegyünk egy évezredet a történelemben. Természetesen ez még nem a végállomás.

Van még egy szerkezeti szint: a Fiúistenről szóló tanítás maga is fejezetekre, témákra tagolódik. Ezek közül az első 6 kérdés általában szól a Fiúról, a többi-

ek pedig a döntő üdvtörténeti eseményekről: 2 kérdés a testet öltésről, vagyis adventről és karácsonyról, 8 a Krisztus szenvedéséről és a haláláról, 1 a feltámadásról és húsvétról, 4 a mennybemenetelről, 3 pedig Krisztus ítéletre visszajöveteléről. Ez az utolsó szint a legbelső koncentrikus kör, a HK szíve, pontosabban az, ameddig elvezetni akar: magukhoz az üdvtörténeti eseményekhez. Ezeknél a kérdéseknél már Krisztus lábainál ülünk.

Valóban így lenne? Nem túlzás ezt kiolvasnunk e szerkezeti megfigyelésekből? Távolról sem. Hiszen nézzük csak meg az 1. kérdés válaszát is. A kérdés alapján joggal állapíthatjuk meg, hogy az elfogadja kiindulópontként az újkori nyugati ember individuum-központúságát. De mi is válasz? Az, hogy testestől-lelkestől – akár élek, akár halok – nem önmagamé, hanem az én hűséges Uramnak és Megváltómnak, Jézus Krisztusnak tulajdona vagyok. Vagyis az *én* létkérdésére a válasz az, hogy *nem én, hanem Jézus Krisztus*. Az individuumközpontú kérdésfeltevésre Krisztusközpontú válasz érkezik. Ez az egész HK világosan megfogalmazott tárgya, célja, lényege az 1. kérdésben. Így ez strukturálja annak egészét, és pedig a lehető legalkalmasabb módon, úgy, hogy ezek a koncentrikus körök mintegy egyre beljebb vezetnek, s ezért az egésznek mintegy ellenállhatatlan, örvényszerű ereje van, amely sodor befelé: az ÉN-től Krisztusig. Első olvasásra ez természetesen még nem érzékelhető teljesen, hanem majd akkor, amikor a szöveget alaposan, mintegy belülről ismerjük. Akkor érthetjük és érezhetjük meg azt, ami ennek a hitvallásnak a lényege, azt, hogy *a HK grandiózus kísérlet arra, hogy az újkori, individuumközpontú embert visszavezesse Krisztus lábaihoz*.

II. Az 1948-as *Énekeskönyv*

Közismert, hogy folyamatban van az új énekeskönyv szerkesztése a sokszor emlegetett, Csomasz Tóth Kálmán nevéhez fűződő, 1948-as énekeskönyv helyébe. (Külön kérdés, hogy ez egyúttal az egész magyar reformátusság énekeskönyvévé tud-e válni, vagy nem.) A bizottság tagjaként fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy nem azért van szükség újra, mintha a régi ne lenne jó. Sőt, az a 20. századi magyar reformátusság egyik legkiválóbb alkotása. Azonban az egyház természetéből fakadóan egy énekeskönyv élettartama az ember élettartamához hasonlít: az 1948-as most éri el a nyugdíjkorhatárt. Kétharmad évszázad alatt oly sok minden történik az egyházban és az egyházzal, hogy óhatatlanul szükségessé válik egy új, vagy legalábbis alaposan revideált énekeskönyv kiadása.

Az 1948-as *Énekeskönyv*nek rengeteg pozitívuma mellett vannak olyan vonásai, amelyekre nézve egyértelművé vált, hogy azon változtatni kell. Az egyik ilyen vonása: a szerkezete. Ott van az elején a 150 genfi zsoltár (egy-egy zsoltár némi, adott esetben drasztikus rövidítéssel), amiről most nem tudunk beszélni. Azután ott van egy második tömb a *Fohászok* cím alatt, a 151–200 ének között. Ezek valójában ún. funkcionális énekek, amelyeknek helye az istentisztelet meghatározott pontján van: kezdő és gyülekező, ígéhirdetésre előkészítő és záróénekek, valamint a kicsit bizonytalanabb státuszú ún. ünnepi fohászok. Ez a tömb még bővítendő az énekeskönyv legvégén található 27 reggeli és esti ének-

kel. Lévén, hogy az énekeskönyv 512 éneket tartalmaz, a 150 zsoltár és e további 77 levonása után még mindig marad 285 ének, vagyis a teljes anyag közel 60%-a, amelyet a HK szerkezetét követve helyeztek az énekeskönyvbe, méghozzá oly módon, hogy az énekek egy-egy csoportja a HK jelzett 19. fejezetéhez van hozzárendelve, természetesen tartalma alapján.

Szinte magától adódó és ingerlő kérdés: vajon hogyan oszlanak meg ezek az énekek szám szerint? Vannak-e olyan témák, amelyekhez feltűnően sok vagy feltűnően kevés tartozik? Mivel a kátének 129 kérdése van, és ehhez 285 ének kapcsolódik, átlagosan számolva egy-egy kérdéshez valamivel több mint két éneknek kellene tartoznia. Milyenek tehát a valóságos arányok? Mivel az előbb elkészítettük azt a táblázatot, amely mutatja, hogy miként oszlanak el a kérdések az egyes témák, illetve szerkezeti szintek között, most a meglévő számok mellé csak oda kell írunk, hogy hány ének szerepel ugyanott az énekeskönyvben.

Természetesen roppant szellemtelen dolog lenne azt föltételezni, hogy egy-egy teológiai téma fontossága azon mérhető le automatikusan egy rendszerben, hogy hány karakternyi szöveg szól róla, hiszen a mennyiségi jellemzőket számos tényező befolyásolja. Azonban amennyiben valóban jelentős különbségekről, az átlagtól való nagyon nagy eltérésről van szó, akkor már a száraz számok is kezdik mutatni azt, hogy *az Énekeskönyv miként olvassa a HK-t*, milyen hangsúlyokat helyez el abban és milyen témák felé gravitál?

A főstruktúrájánál máris feltűnő aránytalanságot látunk. Míg a nyomorúságról szóló 12 kérdéshez 19 ének tartozik, vagyis másfélszer annyi, a hálával foglalkozó 42 kérdéshez csupán 36, vagyis még kevesebb is, mint átlagban egy, addig a megváltásnál ez az arányszám több mint 3. Ez igen karakteres különbség, és azt mutatja, hogy *az Énekeskönyv* elsősorban ezt a központi részt hangsúlyozza a HK fő szerkezetéből is. Tekintettel a koncentrikus körök már beazonosított lényegére, ez azt jelenti, hogy az újkori ember világmépből kiindulva vázolt struktúrában arra az elemre teszi a hangsúlyt, amely továbbvisz a következő szintre.

Ennél a második szintnél kísértetiesen ugyanazzal a jelenséggel találkozunk, mint az elsőnél: a keretet jelentő két téma alulértékelttségével. Az ember megváltásáról és az igaz hitről szóló és két fejezet összevonásával alkotott 12 témához csatolt kérdéshez 19 ének tartozik, tehát most is kb. másfélszeres az énekek száma, a megigazulás és hit téma 27 kérdéséhez pedig ennél kevesebb, azaz 26 éneket találunk. Így az arányeltolódás még karakteresebb lesz a központi, harmadik téma, vagyis a Credo javára: az ahhoz tartozó 34 kérdéshez 182 ének kapcsolódik, vagyis majdnem öt és félszeres. Ez pedig hatalmas különbséget jelent. A koncentrikus körökön befelé haladva eddig „elhagyott témák” 93 kérdéséhez 98 ének tartozik, vagyis lényegében 1 az 1-hez, a Credónál 182 ének a 34 kérdéshez.

Ha a számokat vizsgáljuk, az eddig egyértelmű összefüggés részben a harmadik és negyedik szintnél is folytatódik. A HK kérdéseinek és az azokhoz rendelt énekeknek száma között a két főünnepnél, karácsonynál és húsvétánál találjuk a legmagasabb, 10 fölötti szorzót. De hasonlóval találkozunk két másik témánál is. Az egyik *Az Atyaistenről* szóló rész. Itt valójában két énekeskönyvi fejezetet von-

tak össze: a teremtő Istenről szóló fejezetet a maga 7 énekével és az Isten gondviseléséről szóló fejezetet a maga 32 énekével. Egyébként ez a legtöbb ének tartalmazó fejezetcím az egész *Énekeskönyv*ben, és utal egy igen fontos, de itt most részletesen ki nem fejthető tényre: arra, hogy a magyar reformátusság hittapasztalatában kiemelkedően fontos szerepe van a gondviselés kérdésének. Szinte azt mondhatjuk, hogy itt a magyar református *differentia specificaval* van dolgunk.

A másik olyan téma, ahol ama bizonyos szorzó több mint tízszeres, a Szentlélekhez sorolt három fejezet. Ezekből az első szól közvetlenül a Szentlélekről, a következő az Anyaszentegyházról, majd egy harmadik a test feltámadásáról és az örök életről. Ez a fejezet tartalmazza a temetési énekeket, összesen 24-et. Ez az oka tehát a túlreprezentáltságnak. Ha eltekintünk ezektől, akkor igen erőteljes és sokatmondó kép tárul elénk. Azt látjuk, hogy a HK szerkezetében felfedezett dinamizmus még jobban fölerősödik az énekanyagban.

Azt állítottam, hogy a HK alapvető programja tükröződik annak szerkezetében. Ennek lényege pedig az, hogy különböző létértelmezési szinteknek megfelelő koncentrikus körök örvényként visznek egyre beljebb a keresztyén hit szívébe, a Krisztus-eseményhez. Így ölt testet az individuumpközpontúvá vált újkori ember visszavezetése Istenéhez. Az istentisztelet azonban már a cél elérését jelenti. Az istentiszteleten már ott ülünk Jézus lábainál. Sőt, minden egyes istentisztelettel mintegy bekapcsolódunk ama egyetlen, örök mennyei istentiszteletbe: áldozatunkat a *szentek egységében, az angyalok és idvezült lelkek társágában* viszzük Isten trónusa elé. Ezért érthető, hogyha az énekanyag tagoltságában azt a karakteres eltolódást látjuk a cél felé, amelyet a számok olyan világosan mutattak. Ez tehát nem azt jelenti, hogy a *1948-as énekanyag összeállítói* más teológiai logikát követtek, mint amit a HK írói képviseltek, hanem éppen ellenkezőleg: azt, hogy minden bizonynyal ösztönösen *követték annak teológiai intencióját*.

III. Az 1948-as *Énekeskönyv* használata 2013-ban

Az új énekeskönyv szerkesztése során azzal a gonddal szembesülünk – és ez az egyik legfontosabb –, hogy két külön kérdés az: milyen egy énekeskönyv, és hogy miként, mennyire használják.

Ahogy a magyarországi reformátusság teljes joggal lehet büszke az 1948-as *Énekeskönyv* megalkotására, ugyanúgy kell szégyenkeznie annak (nem)használata miatt. Az a helyzet, hogy a gyülekezetekben – kevés kivételtől eltekintve – az énekeskönyv anyagának nagy része parlagon hever. Bár egzakt felmérések nem állnak rendelkezésre ezzel kapcsolatban, többé-kevésbé arra nézve is egyértelmű a helyzet, hogy az énekanyagnak melyik része van a leginkább használatban. A legtöbb helyen ezek az „50-es és 60-as”, vagyis a 457–471 közötti énekeket jelentik: *Ó Jézus árva csendben...*, *Aki értem megnyíltál...*, *Az Isten bárányára letészem bűnöm én...*, *Amint vagyok sok bűn alatt...*, *Bár bűn és kín gyötör...*, *Csak vezess Uram végig és fog kezem...*, *Isten élő lelke jöjj...*, *Jöjj királyom, Jézusom...*, *Szelíd szemed, Úr Jézus...*, *Rád tekint már hitem...*, *Mily jó ha büntől már szabad, Az Úr szolgálja vagy...*,

Zengd Jézus nevét zengd világ..., Jézus nyájas és szelíd, Láss meg engemet..., Úr Jézus, nézz le rám..., Fel, barátim, drága Jézus, zászlaja alatt...

Ezek az énekek igen egységes csoportot alkotnak. Dallamvilágukat tekintve majdnem mind a 19. századi angol egyházi zene termékei. (Ettől az egy-egy skandináv és a finn dallam sem áll messze.) Szövegük, amely szintén majdnem mind az angol énekköltészet terméke, három kivételtől eltekintve és a német terminológiával élve, ún. *Ich-Lied* és nem *Wir-Lied*, vagyis egyes szám első személyben szólnak. Az *Énekeskönyv*nek ez a rétege sok szempontból eltér a többitől. Egyrészt a legfiatalabb réteg, túlnyomórészt 19. századi, másrészt pedig angol, szemben a magyar és német (illetve a genfi zsoltárok esetében francia) anyaggal.

Ennél a témánál nagyon kell hangsúlyoznunk, hogy majdnem kizárólag ilyen stílusú énekanyaggal találkozunk, s ugyanakkor ez az énekanyag nagyrészt ennél a témánál jelenik meg, magyar hivatalos énekeskönyvek esetében pedig először ekkor, 1948-ban. Azért mondom így, „hivatalos”, mert a *Hallelujah* énekeskönyvben és más énekgyűjteményekben már megjelentek, sőt általában onnan vették át őket. Ezt az első „megjelenést” valójában igazi berobbanásnak is nevezhetjük, ugyanis kétségtelen, hogy vezető szerepre tesznek szert a magyarországi énekhasználatban. Először a városi és újabb gyülekezetekben, később egyre inkább másutt, a hagyományosabb közegben is.

Ez pedig éppen az ellenkező irányú mozgást jelzi, mint amelyről korábban beszélhettem. Míg a HK logikája az individuum-központúságtól akar eljuttatni az objektív üdveseményekig, és mint láttuk, ugyanennek a logikának engedelmeskedik az 1948-as *Énekeskönyv*, addig itt *megfordul az egész folyamat*. Az énekhasználatban éppen az individuumközpontú énekek felé történik óriási eltolódás. Ez pedig a Heidelbergi Káté ellentétes értelmű olvasatát jelenti. Sőt azt, hogy feje tetejére állt az egész teológiai vízió. *Az elmúlt kétharmad évszázad magyarországi református éneklésének lényege az, hogy egy heidelbergiánus énekeskönyvet anti-heidelbergiánusan használunk*.

A HK teológiai programjának lényege az individualizmus meghaladása. *Énekeskönyv*ünk pedig ezt az alapintenciót veszi át: a reformáció igazi örökségét. Az énekhasználatban pedig pontosan oda hullottunk vissza, ahonnan a HK kiemelni akart: az individuum-központúságba, hogy nem mondjam *hitegoizmus*ba.

Az a gond, amellyel a Heidelbergi Káté szembesült, a nyugati kultúrának nem meghaladott, hanem krónikussá vált problémája. Az a bizonyos kopernikuszi fordulat mára „beérett” az élet minden területén. Beérett és rossz gyümölcsöt hozott: atomizálódott társadalmat, széthulló emberi kapcsolatokat, embertelen politikai és gazdasági viszonyokat, és mélységes mély kiábrándultságot, keserűséget az emberi lelkekben. Tessék megnézni, meghallgatni szinte bármely művészeti ág szinte bármely mai alkotását. Ezért a HK teológiai programja ma aktuálisabb, mint valaha. *A világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését*.

A Heidelbergi Káté és az 1948-as énekeskönyv tematikus szerkezetének összehasonlítása és értelmezése ²				
	Újkori individualis- ta szemlélet	Reformáció teológiai hangsúlya	Apostoli Hitvallás	Üdvtörté- net, egyházi év
Bevezetés (téma és „tartalomjegyzék”)	(2 > 4)			
I. NYOMORÚSÁG	12 > 19			
II. MEGVÁLTÁS	73 > 225			
A. Elégtétel és bit		12 > 17		
1. <i>Trinitas</i>			2 > 6	
2. <i>Atya</i>			3 > 39	
a) általában a Fiúról				6 > 15
b) advent-karácsony				2 > 29
c) passió-nagypéntek				8 > 17
3. <i>Fiú</i>			24 > 82	
B. Credo		34 > 182		
d) húsvét				1 > 11
e) mennybemenetel				4 > 4
f) Krisztus visszajövele				3 > 6
4. <i>Szentlélek</i> + <i>egyház</i> + <i>jeltámadás</i>			(10) 5 > (21) (24)	
C. Megigazulás és bit		27 > 26		
(+ sákramentumok)		21 > 20		
III. HÁLA (benne törvény és Miatyánk)	42 > 36			

² Az első helyen álló számok az adott témához tartozó kátékérdéseket, a második helyen állók az azokhoz tartozó énekek számát jelzik. A rubrikákban jobbra zárt számokat a következő oszlopban részletezzük.